



**HAL**  
open science

## Fabricació i transmissió de les representacions sobre les llengües. El català a França, entre llengua regional, perifèrica i plurilingüisme

Mercè Pujol Berché

► **To cite this version:**

Mercè Pujol Berché. Fabricació i transmissió de les representacions sobre les llengües. El català a França, entre llengua regional, perifèrica i plurilingüisme. *Revue d'études catalanes (En ligne)*, 2015, V Colloqui Internacional de l'AFC: Llengua, literatura i cultura. Els Països Catalans i la Bretanya: Llengua, patrimoni i identitat (1), pp.65–73. hal-01659193

**HAL Id: hal-01659193**

**<https://hal.parisnanterre.fr/hal-01659193>**

Submitted on 16 Jan 2018

**HAL** is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

« Fabricació i transmissió de les representacions sobre les llengües. El català a França, entre llengua regional, perifèrica i plurilingüisme », in Fabregat, I. (ed). *V Col·loqui Internacional de l'AFC: Llengua, literatura i cultura. Els Països Catalans i la Bretanya: Llengua, patrimoni i identitat, REC (Revue d'Etudes Catalanes)*, nº 1, 2015, 65-73.

Mercè Pujol Berché  
Université Paris Ouest Nanterre La Défense

## FABRICACIÓ I TRANSMISSIÓ DE LES REPRESENTACIONS SOBRE LES LLENGÜES. EL CATALÀ A FRANÇA: ENTRE LLENGUA REGIONAL, PERIFÈRICA I PLURILINGÜISME

La finalitat de la meua contribució és exposar com es fabriquen i es transmeten certes representacions de les llengües, sobretot de les llengües dites minoritàries com el català. Exposarem de quina manera la designació que se'n fa —llengua regional, llengua perifèrica— repercuteix positivament o negativament sobre les representacions i l'ús posterior que fan els parlants i com la institucionalització d'una llengua —oficialitat, cooficialitat— la fa visible donant-li un bon lloc dins el mercat lingüístic. La ideologia lingüística homoglòssica actua de manera nefasta sobre llengües perifèriques accentuant la desigualtat entre les llengües. El model gravitacional proposat per Calvet i alguns treballs a les illes asiàtiques ens permetran de proposar algunes pistes de reflexió per als estudiants de català a les universitats franceses per tal de trencar amb algunes representacions negatives sobre aquesta llengua.

Paraules clau: llengua perifèrica, plurilingüisme, ideologia lingüística, representacions

### **1. REPRESENTACIONS SOBRE LES LLENGÜES FETES PEL PROPI SISTEMA EDUCATIU**

Un exemple real ens servirà de fil conductor de la nostra demostració. Una professora d'espanyol, LV2 (segona llengua estrangera) d'un institut parisenc diu a la quinzena d'alumnes que preparen el «bac (oral)»: «Si vous devez abandonner une langue, laissez tomber l'espagnol, car l'anglais vous servira plus que l'espagnol». Què ha volgut transmetre la professora dient això als seus estudiants? Sembla prou paradoxal que una professora, especialista de llengua i d'ensenyament, transmeti de manera tan clara la jerarquia que estableix entre les llengües i el valor mercantil que els dona. El que fa aquesta professora és, de manera intencionada, dirigir els seus alumnes cap a una llengua determinada. El director del mateix institut quan rep sol·licituds d'alumnes de castellà demanant-li d'interrompre aquesta llengua, les accepta. En canvi, quan ho fan els estudiants d'alemany, les rebutja. Ell també jerarquitzava les llengües, establint una doble jerarquia ja que considera que l'anglès és més important que l'espanyol (quan accepta les sol·licituds dels alumnes) i que el castellà és menys important que l'alemany

(quan no accepta les sol·licituds dels alumnes que estudien la llengua de Goëthe). La pregunta que ens podem plantejar ara és la de saber si ambdós ho fan a títol personal o institucional (Instruccions de l'Acadèmia, del Rectorat, etc.). El que sí podem afirmar és que ho fa intencionadament ja que a uns els dona permís per deixar d'anar a classe i als altres no. En definitiva, la professora i la institució educativa mitjançant la veu del seu representant —el director—, dirigeixen els alumnes cap a un objectiu donat. No es tracta d'un simple suggeriment com podríem pensar, sinó d'un acte que ve de l'autoritat i que per tant així és interpretat pels alumnes.

És possible que davant la inquietud dels joves per la prova del batxillerat, la professora i el director vulguin disminuir l'estrès dels alumnes en un sistema on cada vegada es demanen més coneixements, on hi ha molts exàmens i diversitat d'opcions dels diplomes. El títol de batxillerat està cada cop més desprestigi i desvalorat perquè un dels reptes de la Llei d'Orientació sobre l'educació del 10 de juliol de 2000 és que el 80% de la població d'una determinada franja d'edat l'obtingui<sup>1</sup>. Aquests docents fan que la llengua es converteixi en un objecte per treure'n benefici en el mercat del treball («per treure diners») com si amb l'anglès tots els alumnes poguessin trobar feina i aquest no fos el cas amb el castellà. Recordem, pel que fa referència a l'alemany, que uns quants anys enrere servia per classificar els bons estudiants en els centres ja que segons els coeficients de les assignatures podien triar els suposadament millors estudiants per seguir carreres dites «bones» o «de prestigi». El sistema escolar reproduceix, doncs, els mateixos tics en termes de les bones llengües que s'han d'estudiar, dels bons alumnes que estudien les assignatures de prestigi que els portaran a ocupar bons llocs de treball i, per tant, a tenir bons sous. Veiem que l'aprenentatge de la llengua estrangera (sigui quina sigui<sup>2</sup>) no és vist com una manera d'entrar en un món diferent i en una forma de veure les coses distintes en relació amb la nostra cultura. Al contrari, el seu aprenentatge és totalment secundari, el que compta és el valor econòmic de la llengua (trobar feina amb l'anglès, encara que això no estigui del tot comprovat). S'instal·la, doncs, una relació totalment mercantil del coneixement.

Els factors que acabem d'esmentar —jerarquització de les llengües, valor mercantil, utilitarisme— fan augmentar la pressió social en l'elecció d'una d'elles. I el més greu, segons la nostra opinió, és que aquesta representació de les llengües és fabricada i transmesa per la pròpia institució escolar i els seus representants (professors, directors, etc.) intencionadament, com ens ho demostra aquest exemple.

## 2. EL CATALÀ: LLENGUA REGIONAL, MINORITÀRIA I PERIFÈRICA

Si analitzem ara els termes de «llengua regional» i «llengua perifèrica», podem posar en relleu, seguint els suggeriments de Tabouret-Keller (1997), que designar i anomenar les llengües, és donar-los (o no) un cert estatus, fer-les o no visibles (donar-los, per exemple, la possibilitat de ser llengua estrangera a l'institut), formar part d'una mateixa llengua (castellà o espanyol) o fragmentar-les (català *versus* valencià). Les designacions obeeixen la majoria de les vegades a criteris i factors no lingüístics. Els tres termes —llengua regional, llengua pròpia i llengua perifèrica— són construccions socials, forjades algunes al si de la planificació lingüística (explícita o implícita) com a conseqüència de la relació entre la lingüística, la política i el dret. La primera, llengua

<sup>1</sup> L'any 2009, el va obtenir el 78,4% de la població.

<sup>2</sup> Són poques les llengües estrangeres que es poden escollir a secundària. Pel que fa al català, és possible presentar-se a la prova oral de batxillerat en aquesta llengua, sempre que es facin prèviament els tràmits administratius necessaris (sovint llargs).

regional, és, com sabem, molt utilitzada a França, però de vegades també la trobem a Espanya en alguns diaris. També l'utilitzen professors d'espanyol a Espanya per a designar d'aquesta manera una de les llengües cooficials del país. La connotació sobre la designació de llengua regional no és la mateixa a banda i banda dels Pirineus, com veurem més endavant.

La definició habitual de llengua regional o minoritària és la que utilitza la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries del Consell d'Europa<sup>3</sup>. Actualment 25 estats membres de la Unió Europea<sup>4</sup> l'han ratificada. Les seves beceroles es troben en la Convenció de la Unesco del 14 de desembre de 1960, inspirada en l'article 2 de la «Declaració Universal dels Drets Humans», adoptada i proclamada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 10 de desembre de l'any 1948. La Carta va néixer per protegir els drets humans a Europa ja que completa la Convenció i parla explícitament de drets lingüístics. A més, obliga, tot respectant les Constitucions de cada país, a no fer més fràgil les llengües minoritàries i a prendre mesures per a la seva promoció<sup>5</sup>. Dit això, com s'ha demostrat àmpliament, no tots els països han ratificat la Carta i alguns, com França, l'han ratificada sense aplicar-la. Segons la definició del consell d'Europa, les llengües regionals o minoritàries són «les langues pratiquées traditionnellement sur le territoire d'un État par des ressortissants de cet État qui constituent un groupe numériquement inférieur au reste de la population ; et différentes de la (des) langue(s) officielle(s) de cet État ; elle n'inclut ni les dialectes de la (des) langue(s) officielle(s) de l'État, ni les langues des migrants»<sup>6</sup>. Es calcula que, a més de la llengua oficial de l'estat, 40 milions de persones utilitzen de forma regular una d'aquestes llengües, de les quals es calcula que n'hi ha una seixantena. La situació de les llengües minoritàries és molt diferent segons de quina llengua es tracti. A tall d'exemple, el català el parlen uns 10 milions de persones repartides en diferents països (ho veurem més avall), mentre que el sami o lapó el parla un centenar de persones repartides entre els països de Finlàndia, Suècia, Noruega i la península russa de Kola. Això ens mostra clarament, una vegada més, que les fronteres administratives no es corresponen amb les fronteres lingüístiques. Per fer honor a la terra que ens acull en aquest V col·loqui de l'Associació Francesa de Catalanística, la regió de Bretanya, esmentarem que el bretó, emparentat amb el còrnica i el gal·lès, és una de les llengües minoritàries europees amb una vitalitat cada vegada més minsa. Efectivament, l'any 1997 hi havia 246.000 persones que el parlaven, deu anys després n'hi ha 206.000, que representa el 5% de la població (Brondic, 2009) i segons el darrer informe de la Unesco (2009) es troba seriosament en perill d'extinció.

Seguint amb la diferenciació entre llengua regional i llengua de la nació, alguns autors com ara Herreras (2008) oposen la designació de «llengua regional» a llengua d'Estat traient-li així a la llengua regional els drets que té una llengua anomenada d'Estat en termes de representació del país, del conjunt de la nació i d'oficialitat. De fet, és una qüestió de lloc i de visibilitat de les llengües. En aquest sentit i afegint a la ideologia una vessant política (inevitable d'altra banda), esmentarem que el portaveu d'Esquerra Republicana de Catalunya, Joan Tardà (Tardà, 2005), en la seva intervenció al Congrés l'any 2005 va dir, aprofitant que un partit d'esquerreres com el PSOE estava governant, que volien impulsar el caràcter plurinacional, pluricultural i plurilingüístic de l'Estat espanyol, transformant l'actual marc estatal uninacional i reconeixent la pluralitat lingüística de l'aparell de l'Estat que segueix sent monolingüe, car l'única llengua oficial a tot el territori és el castellà. Davant d'aquesta intervenció, el popular

<sup>3</sup> Carta signada el 5 de novembre de 1992 i entrada en vigor l'any 1998.

<sup>4</sup> La Unió Europea va començar amb 4 llengües oficials, actualment n'hi ha 23.

<sup>5</sup> [http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/default\\_FR.asp](http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/default_FR.asp) consultat 06.10.11.

<sup>6</sup> [http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/aboutcharter/default\\_fr.asp/](http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/aboutcharter/default_fr.asp/) consultat 06.10.11

Zaplana va expressar el seu malestar argumentant que si ho tiraven endavant ell ho portaria al Tribunal Constitucional, car això implicava un canvi en la Constitució. Les declaracions dels uns i dels altres posen en relleu que més de 30 anys després de la Carta Magna, la construcció d'Espanya com a país «pluri-» (plurilingüe, plurinacional, pluricultural) no s'ha dut a terme malgrat l'alternança política que consolida una democràcia<sup>7</sup>.

L'oficialitat d'una llengua no és altra cosa que un atribut que dona poder polític, independentment de la seva demografia o del seu pes econòmic. Bo i atribuint En l'oficialitat o la cooficialitat, es donen una sèrie de deures i de drets als ciutadans, als funcionaris i una sèrie d'obligacions a l'Estat i les administracions públiques. Tant és així que, com diu Tabouret-Keller, «l'institutionnalisation en tant que langue nationale/officielle étaye son pouvoir et la révérence qu'on peut lui manifester, sa normalisation renforce les représentations de la langue comme instrument symbole d'une unité qualifiée de 'nationale'» (Tabouret-Keller 2004: 32). La cooficialitat del català a Espanya canvia la representació que se'n té; és per això que, com dèiem abans la representació del català a Espanya no és la mateixa que a França. El català, llengua repartida en diferents països, el trobem amb un estatus d'única llengua oficial (Andorra), de cooficial (Estat espanyol), de regional (França) i de llengua municipal (Itàlia). Considerada com a llengua regional a França no deixa de ser, als ulls d'alguns, un dialecte (*patois*) i és aquest un dels motius de les reticències a estudiar aquesta llengua a França. El resultat que s'observa quan hi ha desigualtats en els estatus de les llengües és que s'abandona la llengua «autòctona», minoritària, com és el cas del valencià a la Comunitat Valenciana. Com va dir Ninyoles (1994), els fets lingüístics diferencials es fan políticament i socialment importants en la mesura en què les diferències lingüístiques coincideixen a l'interior de l'Estat, amb d'altres motius de tensió, com va ser el cas a l'hora de redactar la Constitució, on el que també era urgent era anivellar les grans diferències que existien entre les regions espanyoles i d'aquí va venir, malauradament el famós «café para todos».

La designació de llengua pròpia va suposar canvis en el dret lingüístic. Com apunta Puig Salellas (Franquesa i Jou, 2009), el concepte de llengua pròpia s'ha de posar en paral·lel amb el de llengua oficial, doble oficialitat i normalització lingüística<sup>8</sup> i no és fer altra cosa que l'ordenament jurídic en matèria lingüística. De fet, la doble oficialitat lingüística és un problema jurídic. L'aportació de Puig va ser important ja que va fixar el terme de «llengua pròpia» en un doble sentit: *a*) concepte de propietat i per tant de singularitat (d'identificació amb el país), donant-li d'aquesta manera una transcendència territorial i un ús institucional preferent; *b*) el concepte es projecta en l'altre concepte de doble oficialitat i viceversa. Per tant, el concepte de llengua pròpia no és una declaració ajurídica, de caire històric o cultural, sinó que s'integra en el sistema català de doble oficialitat donant-li tres funcions: *a*) la funció identificadora (la llengua de les institucions catalanes), *b*) la funció resolutòria (llengua preferent per resoldre possibles conflictes), *c*) la funció normalitzadora (tracte de favor envers aquesta llengua, com en totes les altres situacions semblants amb llengües minoritàries). El concepte, doncs, de llengua pròpia és clau, com ho són el de la doble oficialitat que vol

<sup>7</sup> Quan en una cadena de televisió es pregunta si una pel·lícula catalana (*Pa negre*), àmpliament guardonada i amb èxit de taquilla, pot representar Espanya als premis Òscars o quan un partit polític fa uns anys que va demanar que es fes boicot al cava, es veu clarament que aquesta construcció com a país/nació (ni tan sols «mono») és lluny de fer-se.

<sup>8</sup> Andorra ha tingut sempre ha tingut el català com a llengua oficial, consagrada a la Constitució de 1993 i a la Llei d'Ordenació i ús de la llengua oficial de 1999. Els estatuts d'autonomia de Catalunya, 1979, de la Comunitat Valenciana, 1982, i el de les Illes Balears, 1983, van declarar l'oficialitat del català conjuntament amb el castellà.

dir que, pel fet de ser llengua oficial, ningú no pot al·legar-ne el desconeixement (llibertat d'elecció del ciutadà), basant-se en la igualtat, un funcionari ha d'acreditar-ne el coneixement per accedir al seu càrrec i el de normalització lingüística<sup>9</sup> que tendeix cap al reequilibri.

Llengua perifèrica és una designació forjada sobretot pels sociolingüistes francesos i en especial per Lafont (1997) per referir-se a la llengua occitana, però també a les altres llengües de l'Estat francès. També s'utilitza a Espanya per fer la diferència amb la llengua situada al centre que és la llengua castellana —l'única oficial i la «nacional» i les de la perifèria on es troben les altres llengües de l'Estat. Per tant, les llengües perifèriques no són considerades com a centrals o monocentrals. En aquest sentit, els raonaments de Lafont (1997) són força constructius ja que, d'una banda, el que va fer França va ser elaborar una teoria de la llengua nacional per tal d'il·legitimar qualsevol altre ús de qualsevol altra llengua i, de l'altra, oposar monolingüisme (en francès, és clar) amb separatisme (els separatistes eren aquells que seguien parlant en occità). Aquest comportament de l'Estat francès fou qualificat per Lafont com a colonialisme intern.

Seguint raonaments semblants amb la idea de perifèria i centre, Calvet (1999) exposa, en el seu model gravitacional, que les llengües, com els astres, se situen unes en relació amb les altres en funció de la seva massa i del seu pes (demogràfic, econòmic, polític, de prestigi, etc.). En el primer cercle hi trobem una única llengua, l'anglès. En el segon hi trobem unes deu llengües entre les quals hi ha l'àrab, el rus, el francès, el castellà. En el tercer cercle hi ha entre 100 i 200 llengües entre les quals el japonès, l'alemany, el bambara. Finalment en el quart i darrer cercle hi ha unes 5.000 llengües on s'hi troben totes les llengües africanes i les llengües europees minoritàries<sup>10</sup> o que no tenen Estat. Com més lluny estem del centre, menys pes i menys importància tenen les llengües; aquelles que es troben situades en el quart cercle són per tant les més perifèriques.

El sistema educatiu francès (però també l'espanyol i d'altres) quan proposa que s'aprengui una llengua estrangera ho fa sovint, com ho apuntàvem més amunt, buscant l'eficàcia, la rendibilitat i d'alguna manera el «seu valor en el mercat» (el valor mercantil). Els parlants de la llengua central no tendeixen gaire a aprendre una altra llengua (és el cas dels anglòfons). En canvi els parlants dels altres cercles tenen tendència a voler aprendre'n una que se situï en un cercle més central. El que ocorre, doncs, és que a les universitats franceses, els estudiants tenen majoritàriament tendència a estudiar l'anglès<sup>11</sup> o a prendre una altra llengua situada al mateix cercle que la seva «llengua nacional», com pot ser l'espanyol. Fixem-nos que s'ha incrementat l'ensenyament del xinès que se situa en el mateix cercle que el francès i que ha decaïgut l'ensenyament de l'alemany que se situa en un cercle més enfora. Aquesta força centrípeta, que es mou cap el centre, fa que el prestigi de la llengua situada en el primer centre o el de les altres situades en el segon cercle augmenti. És una mica com el peix

---

<sup>9</sup> Les polítiques en matèria lingüística es van dur a terme a Catalunya amb la Llei de normalització lingüística de Catalunya (1983) i la Llei de política lingüística de 1998. L'article 143 de l'Estatut de 2006 dona competència exclusiva a la Generalitat en matèria de llengua. Pel que fa a la Comunitat Valenciana, la Llei d'ús i ensenyament del valencià des de 1983 n'estableix la normalització, i a les Illes Balears ho fa la Llei de normalització lingüística de 1986. El Consell General dels Pirineus Orientals reconeix el 2008 que és llengua de Catalunya del Nord a França (competències únicament en carreteres, assistència social i escoles). Pel que fa a Itàlia, el català és la llengua municipal a la ciutat sarda de l'Alguer des de 1999.

<sup>10</sup> Vegeu més amunt les indicacions sobre la Carta europea de les llengües minoritàries.

<sup>11</sup> És la continuació lògica del que han fet a secundària ja que l'anglès és la primera llengua estrangera. A això s'afegeix el fet que moltes universitats obliguen els seus estudiants a prendre l'anglès dins l'anomenada «llengua per a especialistes d'altres disciplines».

que es mossega la cua: com més demanda té una llengua, més nombrosos es fan els seus parlants, més nombrosos són els intercanvis comercials i més augmenta, als ulls dels parlants, el seu prestigi. Veiem doncs com les llengües estan sotmeses a l'economia, a la política i als intercanvis financers.

El que també passa és que els estats amb llurs llengües nacionals (tornem a la construcció dels estats-nació<sup>12</sup>) utilitzen estratègies que assegurin la promoció de les seves llengües, els intercanvis comercials i, en definitiva, el desig d'aprendre la llengua i de compartir alguns elements de la seva cultura. Tot això són eleccions i eleccions i estratègies polítiques o comercials que no fan altra cosa que oblidar, ignorar i fins i tot maltractar les llengües perifèriques, regionals i minoritàries que veuen com es redueixen llur prestigi i llur valor de mercat. El moviment centrípet d'aprenentatge de llengües estrangeres i centrífug cap a les llengües centrals posa en perill les llengües perifèriques. Crystal (2001) diu que en cinquanta anys desapareixeran moltes llengües, podem suposar que les que es troben en perill d'extinció són les del quart cercle, com el català; ara bé les del tercer també estan o podrien estar en perill. Qualsevol projecte que inciti i estimuli a aprendre llengües poc centrals frena l'erosió, la desaparició de la llengua i enriqueix la visió de diversitat lingüística. S'ha de procurar, doncs, que la comunicació es faci no solament de manera vertical —dels diferents cercles cap al cercle 1— sinó que les llengües del cercle 3 utilitzin les seves llengües per comunicar amb els parlants d'altres llengües del mateix cercle. Si estimulem la comunicació horitzontal, és a dir entre les llengües que se situen en el mateix cercle, també estem preservant la diversitat lingüística. El projecte sobre intercomprensió de llengües romàniques va en aquest sentit.

### 3. BILINGÜISME, PLURILINGÜISME I DIVERSITAT LINGÜÍSTICA

La construcció ideològica de les llengües va sorgir, sobretot, a l'hora de posar en relació la llengua amb la nació, per tant en la construcció dels estats-nació com els coneixem actualment. Reprenent una idea de Moreno Cabrera (2008), podem dir que les representacions es basen en una idea de varietat estàndard o llengua culta i en una visió monolingüe de la persona ( *cf. Id.*, 2006). Observem com, des de la construcció dels estats-nació, es va tendint cada vegada més a un monolingüisme de la població que abandona qualsevol altra llengua en benefici de la llengua dita «nacional» o «d'Estat», és a dir cap a la llengua dominant. Tornant a l'exemple que donàvem al començament d'aquesta exposició, podem assegurar que la ideologia lingüística de la professora i del director de l'institut és homoglòssica, anant en sentit contrari de la realitat plurilingüe del món.<sup>13</sup> Aquesta visió homoglòssica ens porta a una homogeneïtzació de la població, amb una forta presència d'oliglòssia (*Id.* 2006), és a dir, en la imposició d'una única llengua malgrat la diversitat real observada.<sup>14</sup> Veiem també com s'instal·la una paradoxa: d'una banda els discursos oficials (polítics lingüístics) sobre la diversitat lingüística en els sistemes educatius, les bases educatives de les institucions europees que es fonamenten en el plurilingüisme i, de l'altra, els fets regits no tant per les directives i/o la realitat, sinó per les representacions que hom té de les llengües i del seu valor.

---

<sup>12</sup> Vegeu Pujol Berché (2010, 2012).

<sup>13</sup> És al segle XVI com a conseqüència de l'expansió colonial dels estats europeus que es comença a veure la diversitat lingüística (*cf. Moreno Cabrera, 2006*).

<sup>14</sup> Vegeu Lagarde (2004).

La desigualtat de llengües és també una ideologia lingüística, l'arrel de la qual s'ha de buscar en els prejudicis etnocèntrics per tal d'establir la superioritat d'una llengua enfront d'una altra (cf. Bourdieu (1979) i Moreno Cabrera (2000, 2008) per exemple). No obstant això, diferents llengües transmeten valors distints i formes de poder diferents (cf. Bourdieu i Thompson, 2001). Lüdi (2008) subratlla que justament les llengües minoritàries corren el risc de perdre tal com estan les coses. Si volem tirar endavant el plurilingüisme, creiem que s'ha d'impulsar el coneixement d'altres llengües que no siguin les dels Estats, com ara les que s'inclouen en el segon, tercer i quart cercles segons Calvet.

L'ús de les llengües depèn, en certa mesura, de la necessitat social que se'n té i això té com a conseqüència una certa representació d'aquestes. Tornant a l'àmbit del sistema educatiu, és interessant el resultat d'una enquesta feta als alumnes francesos de segon curs de secundària quan contesten a la pregunta següent: «Quin idioma associa vostè amb el francès quan es parla de bilingüisme?». El 75% dels alumnes va dir l'anglès, el 5% l'espanyol i el portuguès i només el 15% altres llengües (turc, japonès, crioll, etc.) (cf. Stevanato, 2011). Veiem com s'han anat articulant les representacions de les llengües, la seva jerarquització, el seu valor mercantil i la seva transmissió pel grup que ostenta el poder i pel propi sistema educatiu (independentment de si el govern és de dretes o d'esquerres). L'anglès que, com hem dit més amunt, ocupa el primer cercle, representa les tres quartes parts de la possibilitat de ser considerat com a bilingüe. Les llengües majoritàries (com poden ser l'espanyol i el portuguès) situades al segon cercle són també són considerades dins de la possibilitat de ser bilingües (però només en un 5% cadascuna). Les llengües del tercer cercle i les del quart (moltes llengües familiars dels alumnes, com per exemple el crioll) no tenen el rang suficient perquè la gent consideri que algú que la parla es pot considerar com una persona bilingüe. El pes de les representacions afavoreix ostensiblement l'única llengua situada al primer cercle i a mesura que ens n'allunyem, les llengües es veuen més i més perjudicades. El concepte de plurilingüisme s'ha de relacionar estretament amb la diversitat lingüística i el fet que totes les llengües serveixen per a quelcom. És cert que al voltant del plurilingüisme també hi ha també una ideologia perquè amb arguments democràtics, com ara el rebuig de les desigualtats entre les llengües, ens situem en el món de les idees i amb arguments en defensa de la diversitat per subratllar la riquesa que això representa, prenem una visió oberta del món i de les societats no homogènies. Defensant el plurilingüisme posem al davant l'anomenat capital lingüístic o repertori lingüístic. Capital que no ha d'estar reservat a una certa elit (política, econòmica, financera), compromesa en els intercanvis internacionals, la construcció europea o la globalització. L'accés a les llengües, com l'accés al coneixement, ha d'estar a l'abast de tothom.

Em recolzaré ara sobre els treballs de François (en premsa) fets a Melanèsia (Sud del Pacífic) amb parlants d'illes com Nova Guinea i arxipèlags formats per les illes Salomó, Vanuatu, Nova Caledònia i Fiji on poc més de 9 milions de persones parlen unes 1.300 llengües diferents. Vanuatu compta amb més de 100 llengües per només 240.000 habitants. «Quins ensenyaments podem treure de la situació sociolingüística d'aquesta illa?». El primer és que l'estructura política està molt descentralitzada i la societat està organitzada com una xarxa, sense cap tipus d'autoritat piramidal, la qual cosa implica que un grup és igual a un altre o, el que és el mateix, que hi ha igualtat entre els grups. I amb la igualtat entre els diferents grups lingüístics, una llengua no és més prestigiosa que una altra amb la qual cosa la pressió social de què parlàvem abans és inexistent. Les diferents llengües es mantenen i no s'imita la llengua de l'altre. La gent està envoltada d'un mosaic de llengües i cultures i és al mig d'aquest mosaic que li



agrada viure. En els casos d'exogàmia, la majoria de les parelles mantenen llurs llengües amb la qual cosa els fills neixen en un ambient multilingüe on, cal subratllar-ho, hi ha una bona disposició per aprendre la llengua de l'altre i no pas els atacs constants que veiem a Catalunya en relació amb el català. L'altre aspecte que també cal emfatitzar és el que fa referència a les actituds socials, per dir-ho d'una manera més planera, la disposició que tenim vers l'altre. En el cas de Vanuatu es tracta d'una actitud positiva enfront de qualsevol llengua. Un altre tret molt important és que el poder es distribueix horitzontalment entre els diferents membres d'un grup i els membres es respecten els uns als altres. La clau d'això és el que François (2011) anomena multilingüisme igualitari, és a dir, totes les llengües estan situades a un mateix nivell, no n'hi ha una de més prestigi que una altra.

Hem dit més amunt que les forces centrípetes fan que hi hagi més integració social i per tant més homogeneïtzació de la societat i dels grups, mentre que les forces centrífugues són les que s'observen quan els individus i els grups accentuen les diferències i tendeixen cap a la divergència. Intentant resumir els diferents punts explicats més amunt, podem dir que la descentralització, les actituds positives enfront de grups distints al nostre grup lingüístic, el repartiment del poder de manera horitzontal, una societat no jerarquitzada i la igualtat de llengües va més cap al plurilingüisme, mentre que quan més jerarquitzada és la societat i una llengua se situa per damunt de les altres, la societat tendirà al monolingüisme en aquesta llengua.

#### **4. ALGUNES PISTES CONCLUSIVES**

La realitat és complexa, sigui en l'àmbit de les llengües, sigui en l'àmbit de l'ensenyament, per la qual cosa hem de tenir en compte que la feina que es pot fer amb els estudiants no és probablement un camí de roses, o potser sí, si tenim en compte que no hi ha roses sense espines. Voldríem concloure aquest article proposant algunes pistes per a treballar amb els estudiants sobre el «valor de les llengües, la seva utilitat, les seves representacions, les seves creences i les ideologies que tot això comporta». Com que la majoria dels estudiants de català a les universitats franceses, però no tots, vénen d'hispaniques, cal que els quedi ben clar, com a mínim, quin és el lloc que la Constitució espanyola dóna al català; lloc molt diferent del que li dóna la Constitució francesa («La langue de la République est le français»). Treballar sobre la terminologia (llengües minoritàries, perifèriques, etc.) em sembla també que és una bona eina per tal de ser més científics, més racionals i menys subjectius i emocionals. Fer un dibuix amb els diferents cercles posant-hi algunes llengües ens sembla prou gràfic perquè els estudiants vegin que totes les llengües (els seus parlants) reben tensions de les diferents forces centrípetes i centrífugues. Això també ens pot servir per veure el lloc que ocupen algunes llengües en relació amb el seu pes demogràfic (l'exemple del xinès). Esbrinar mitjançant les seves pròpies frases sobre les llengües quines són les representacions que es vehiculen és imprescindible. Hi ha d'haver un treball sòlid i important en aquest aspecte. Reconèixer que no cal ser bilingüe, que tots tenim coneixements parcials de bastantes llengües i que amb aquest capital lingüístic tenim coneixements diversos, competències i habilitats diverses en llengües varies. Emfatitzar el fet que, si bé hi ha unes 6.000 llengües, només hi ha una mica més de 200 estats. Posar al damunt de la taula com hi ha societats més horitzontals on la diversitat lingüística es mantén perquè hi ha respecte de l'altre, de la seva manera d'entendre la vida i de la seva llengua.

#### **BIBLIOGRAFIA**

- Bourdieu, Pierre, 1979: *La distinction*, Paris, Éditions de Minuit.
- Bourdieu, Pierre & Thompson, John. B., 2001: *Langage et pouvoir symbolique*, Paris, Seuil, 2001.
- Broudic, Fañch, 2009: *Parler breton au XXIème siècle. Le nouveau sondage de TMP Régions*, Brest, Emgleo Breiz.
- Calvet, Louis-Jean, 1999: *Pour une écologie des langues du monde*, Paris, Plon.
- Crystal, David, 2001: *La muerte de las lenguas*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Franquesa i Bonet, Esther & Jou i Mirabent, Lluís, 2009: *Doble oficialitat i llengua pròpia: dues llengües i un territori. Textos de Josep M. Puig Salellas*, Madrid, Marcial Pons.
- François, Alexandre, 2011: “El Vanuatu, una diversidad lingüística excepcional” (<http://blog.sorosoro.org/es/category/plurilinguismo>, 09.10.2011).
- François, Alexandre, sous presse: “The dynamics of linguistics diversity. Egalitarian multilingualism and power imbalance among northern Vanuatu languages”, in Peter Unseth & Lynn Landweer (Eds), *Language Use in Melanesia. International Journal of the Sociology of Language*.
- Lafont, Robert, 1997: *Quarante ans de sociolinguistique à la périphérie*, Paris, L’Harmattan.
- Herreras, José Carlos, 2008: « Le statut des langues de l’Espagne dans les nouveaux statuts d’autonomie », *La Linguistique*, 44, 1, 7-28.
- Lagarde, Christian, 2004: « Habitus et status : des concepts à une typologie des situations de bilinguisme », in Boyer, Henri (Éd.). *Langues et contacts de langues dans l’aire méditerranéenne. Pratiques, représentations, gestions*, Paris, L’Harmattan, 219-234.
- Lüdi, Georges, 2008: « Objectif : des compétences plurilingues mobilisables comme ressource pour gérer des situations de communication plurielles », in Danièle Moore & Véronique Castellotti (Éds). *La compétence plurilingue : regards francophones*. Berne, Peter Lang, 207-219.
- Moreno Cabrera, Juan Carlos, 2000: *La dignidad e igualdad de las lenguas. Crítica de la discriminación lingüística*, Madrid, Alianza editorial.
- Moreno Cabrera, Juan Carlos, 2006: *De Babel a Pentecostés. Manifiesto plurilingüista*, Barcelona. Horsori.
- Moreno Cabrera, Juan Carlos, 2008: *El nacionalismo lingüístico, una ideología destructiva*, Barcelona, Península, 2006.
- Ninyoles, Rafael Lluís, 1994: « España como país plurilingüe: Líneas de futuro », in Bastardas, Albert & Boix, Emili (Dir.). *¿Un estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística*, Barcelona, Octaedro, 25-73.
- Pujol Berché, Mercè, 2010, « Langue, nation et nationalités : Us et abus de notions sociolinguistiques par les politiques », in Henri Boyer (Dir). *Colloque International : Pour une épistémologie de la sociolinguistique*, Limoges, Lambert-Lucas, 309-318.
- Pujol Berché, Mercè, 2012, « Une manipulation subtile : Les propositions concernant les langues pendant la campagne électorale espagnole », in José Carlos de Hoyos, J.C. & Marie-Hélène Pérennec (Dir). *Langue et manipulation*, Saint, Étienne, Presses Universitaires de Saint-Étienne, 47-60.
- Stevanato, Adriano, 2011: “El reconocimiento del bilingüismo en hijos de emigrantes: Un triunfo para la integración” (<http://blog.sorosoro.org/es/category/plurilinguismo> 09.10.2011).

- Tardà, Joan, 2005: *Las otras lenguas del Estado*([www.elperiodico.com](http://www.elperiodico.com), 22.11.2005)
- Tabouret-Keller, Andrée (Éd.), 1997: *Le nom des langues I. Les enjeux de la nomination des langues*, Louvain-La-Neuve, Peeters.
- Tabouret-Keller, Andrée, 2004: « La représentation métalinguistique ordinaire face à la nomination, l'institutionnalisation et la normalisation des langues. Un micro-sondage », *Langages*, 154, 20-33.
- Unesco, 2009: *Atlas des langues en danger du monde*, Paris, Unesco.